

جرایم سازمان یافته؛ مفهوم، مدل‌ها و تأثیرات آن بر ثبات سیاسی

ابراهیم حاجبانی

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه تهران

تاریخ ارائه: ۱۳۸۴/۳/۲۱

تاریخ تأیید: ۱۳۸۴/۴/۱۸

چکیده

چندی است که در تجزیه و تحلیل‌های نوین راهبردی به موضوع جرایم سازمان‌یافته به عنوان یکی از تهدیدات امنیتی پرداخته می‌شود. هر چند در اکثر این موارد ارجاعی به سوابق اصلی و جایگاه این موضوع در حوزه علوم اجتماعی و نیز علم حقوق صورت نمی‌گیرد و اکثر آنها از عمق لازم برخوردار نبوده و وارد مباحث فنی این موضوع نمی‌شوند، اما این امر نشان می‌دهد که تحلیل‌گران مطالعات امنیتی، به تدریج به ضرورت توجه به آن پی برده‌اند. در این نوشتار برآنیم تا بر اساس رهیافت‌ها و ادبیات موجود به تجزیه و تحلیل دقیق و جامعی از مفهوم، ابعاد و مدل‌های نظری جرایم سازمان‌یافته پرداخته و در نهایت رابطه این گونه جرایم با ثبات سیاسی، نظم اجتماعی و امنیت ملی را مورد بررسی قرار دهیم. برای این منظور ابتدا سنخ‌شناسی جرایم سازمان‌یافته بر مبنای حوزه فعالیت (داخلی و فراملی)، نوع فعالیت (قاچاق، فساد سازمانی و سیاسی و پول‌شویی) و نوع سازمان (مافیایی، جنایی و تروریستی)، ارائه می‌شود و پس از آن چارچوب‌های نظری برای تجزیه و تحلیل این جرایم مورد بررسی قرار می‌گیرند. مدل سلسله‌مراتبی، مدل حامی - مشتری و مدل اقتصادی از این جمله‌اند. بخش پایانی مقاله به تشریح سیاست‌گیری در قبال این جرایم و چارچوبی برای برآورد آنها در سطح واحد سیاسی اختصاص دارد.

کلیدواژه‌ها: جرایم سازمان‌یافته، بی‌ثباتی سیاسی، سیاست‌گیری، مدل‌های نظری

مقدمه

برای نخستین بار جامعه‌شناس آمریکایی ادوین ساترلند در سال ۱۹۴۶ از مفهوم جرایم یقه سفیدان^۱ (به عنوان یکی از انواع جرم سازمان‌یافته) که «توسط اشخاص صاحب مقام و دارای منزلت در زمینه شغلی رخ می‌دهد»، یاد کرد. پس از آن تعاریف متعددی از سوی صاحب‌نظران مطرح شد که دایره مفهومی و مصداقی آن را توسعه داده است. از جمله گفته شده است که «هر جرمی که به وسیله دو یا چند نفر که از موقعیت سازمانی با سطحی از مدیریت برخوردار بوده و روش‌های خاصی از فعالیت را به کار می‌گیرند که در آن هدف نهایی سازمان فعالیت اقتصادی می‌باشد، جرم سازمان یافته است.»^(۱) انواع خاصی از فعالیت‌های مجرمانه یعنی تهیه و ارایه کالاها و خدمات غیرقانونی توسط سازمان‌ها را جرم سازمان یافته می‌گویند. بنابراین، جرم سازمان یافته تقسیم کار ثابتی است که برای ارتکاب جرم در نظر گرفته می‌شود. این نوع جرایم حاصل هماهنگی مستمر فعالیت مجرمان است.

در تعریف ایترپل (پلیس بین‌الملل)، جرم سازمان یافته مربوط به گروهی است که دارای ساختاری یکپارچه و متحد است و هدف اساسی آن به دست آوردن پول از طریق فعالیت غیرقانونی است و غالباً با ایجاد ترس و فساد ادامه حیات می‌دهد. به این معنا جرم سازمان یافته عبارت است از فعالیت‌های غیرقانونی و هماهنگ گروهی منسجم از اشخاص که با تبانی یکدیگر و برای تحصیل منافع مادی و قدرت به ارتکاب مستمر اعمال مجرمانه شدید می‌پردازند و برای رسیدن به هدف از هر نوع ابزار مجرمانه‌ای استفاده می‌کنند.^(۲) از نگاه جامعه‌شناختی می‌توان گفت جرم سازمان یافته برجستگی است که به پدیده مجرمانه‌ای زده می‌شود که به وسیله گروه‌های خاصی صورت می‌گیرد. گروه‌هایی که اصولاً مرتکب فعالیت‌های مجرمانه خشن و سودآور می‌شوند. با توجه به طرح مسایل جدید و برای تفکیک این جرایم از سایر موارد مشابه به ویژه تروریسم باید گفت «جرم سازمان یافته اقدامی غیرایدئولوژیک است که توسط گروهی از افراد که تعامل اجتماعی نزدیک داشته باشند و بر مبنای یک سلسله مراتب با حداقل سه سطح یا طبقه سازماندهی می‌شوند، انجام شده و هدف

از آن به دست آوردن منفعت است که [این مهم] از طریق فعالیت‌های قانونی و غیرقانونی صورت می‌گیرد. (۳)

در ادبیات جدید سازمان ملل از «جنایت سودگرانه سازمان‌یافته» و در کمیسیون ضد مافیائی پارلمان ایتالیا از «سازمان جنایی بین‌المللی» سخن به میان آمده است. امانوئل کاستلز نیز در تعریف این اصطلاح معتقد است که «هر آنچه دقیقاً به دلیل ممنوعیتش در یک محیط نهادی خاص دارای ارزش افزوده شود، در این صنعت قرار می‌گیرد». (۴)

در جمع‌بندی آنچه اشاره شد می‌توان گفت جرم سازمان‌یافته نوعی «جرم مهندسی‌شده» و ساختارمند است که از سوی سندیکای مجرمین اجرا می‌شود.

به منظور پرهیز از اطاله کلام و تکرار تعاریف، لازم است مشخصات نسبتاً ثابت چنین جرایمی را معلوم کرد. این مشخصه‌ها را می‌توان به نحو ذیل احصاء نمود:

۱. تحصیل سود به عنوان هدف فعالیت شرکای جرم.
۲. استفاده از تهدید و خشونت برای پی‌گیری مقاصد.
۳. فساد مأموران دولتی.
۴. برخوردار از رهبری، تشکیلات و سلسله‌مراتب.
۵. اقدام به تطهیر پول یا پول‌شویی.
۶. تمرکز و سازماندهی در تشکیلات پیچیده و با رهبری واحد در بالای هرم سازمانی.
۷. درخواست وفاداری مطلق از اعضاء و اعمال مقررات و انضباط خشک و خشن.
۸. انجام جرایم تبهکارانه و سنگین.
۹. سری بودن فعالیت‌ها. (۵)

برای توضیح بیشتر باید گفت این گونه جرایم در قالب شبکه (یا سازمان) انجام می‌شوند که هر شبکه متشکل از عناصر یا اجزا و روابط فی‌مابین آنهاست. ساختار گروه‌های مجرم به لحاظ سازمانی بسیار کارآمد و مؤثر است و از انعطاف فوق‌العاده‌ای نیز برخوردار می‌باشند. علاوه بر این، شبکه‌ها بسیار بومی، محلی و منطقه‌ای عمل می‌کنند و با ویژگی‌های جغرافیای طبیعی و انسانی محیط فعالیت خود تناسب کاملی دارند.

الف. سنخ‌شناسی جرایم سازمان‌یافته

مصادیق و انواع جرایم سازمان‌یافته بسیار متنوع‌اند و در شرایط کنونی در پی وقوع انواع تغییرات و تحولات اجتماعی، صنعتی و سیاسی، اشکال جدیدی نیز پیدا کرده‌اند. در عین حال جرایم سازمان‌یافته را می‌توان بر مبنای معیارهایی چون حوزه فعالیت، نوع فعالیت و اشکال سازمان‌یافتگی، گونه‌شناسی نمود.

۱. سنخ‌شناسی مبتنی بر حوزه فعالیت

جرایم و گروه‌های مجرم سازمان‌یافته به لحاظ گستره و حوزه فعالیت به دو دسته داخلی و فراملی اعم از بین‌المللی و جهانی قابل تقسیم‌اند.

۱-۱. درگیری‌های داخلی

وقوع منازعات داخلی که عمدتاً ماهیت قومی و نژادی دارند، همواره بستر مناسبی برای بروز انواع کنش‌های مجرمانه مثل نسل‌کشی، جرایم علیه بشریت، جرایم جنگی، شکنجه، رفتارهای برده‌دارانه، سرقت، اعتیاد به مواد مخدر و مانند آن را فراهم آورده‌اند. همچنین به دلیل ضعف دولت مرکزی در این مقاطع و فروپاشی سیستم‌های اجرای قانون (و سایر سیستم‌های کنترلی)، فرصت برای فعالیت گروه‌های مجرم سازمان‌یافته فراهم می‌شود. به عبارت دیگر، جنگ داخلی فرصت و امکانات جدیدی را برای بروز این نوع فعالیت‌ها فراهم می‌آورد.

۲-۱. جرایم سازمان‌یافته فراملی

فعالیت گروه‌های جنایی در سطح بین‌المللی، سابقه نسبتاً طولانی دارد و شامل گروه‌های مافیایی دارای سلسله‌مراتب و قوانین درون‌گروهی مثل کارتل‌های کوکائین در کلمبیا یا گروه یاکوزا در ژاپن و نیز گروه‌های جنایی قومی می‌شود که توسط گروه‌های مهاجر قومی مانند تریادز و چهارده کی (که متعلق به چینی‌ها است)، اداره می‌شوند. درست به همین دلیل از سال ۱۹۹۰ در سازمان بین‌المللی پلیس جنائی، پروژه «مکنندرا» با هدف جمع‌آوری اطلاعات و

بررسی تشکیلاتی گروه‌های جنایی در سطح بین‌المللی آغاز و در طی آن فعالیت و نحوه همکاری گروه‌های مافیایی اروپا با تشکیلات بزهکاری آمریکای لاتین بررسی شده است. در جریان این مطالعات، منابع مالی اولیه گروه‌های مجرم مافیا (از جمله فحشاء، قاچاق مواد مخدر، قاچاق اسلحه و کازینوها) کشف شده است.

اما فرآیندهای اخیر در سطح نظام بین‌الملل به ویژه جهانی‌شدن و فروپاشی شوروی سابق بر ماهیت بین‌المللی این جرایم تأثیر بسزایی گذارده به گونه‌ای که ماهیت و کیفیت فعالیت‌های این گروه‌ها را تغییر داده است. ویژگی‌های اصلی جرایم سازمان‌یافته فراملی^۱ را می‌توان به نحو ذیل بر شمرد:

۱. عملیات فراملی و ارتباطات غیرداخلی با گروه‌های مشابه در سایر واحدهای سیاسی
 ۲. اندازه و گستره تشکیلاتی فراتر از مرزهای ملی
 ۳. بالا بودن حجم فعالیت
 ۴. سطح سودآوری بالا
 ۵. برخورداری از سرمایه‌های مهم و قابل توجه
 ۶. قدرت اثرگذاری در قلمروهای فراملی
- زمینه‌های اصلی رشد این‌گونه جرایم نیز به قرار زیر است:
۱. افزایش وابستگی اقتصادی میان دولت‌ها
 ۲. توسعه حمل و نقل سریع و سیستم‌های ارتباطی
 ۳. افزایش فوق‌العاده تجارت بین‌الملل و جهانی‌شدن تجارت
 ۴. وجود بازار مالی جهانی و امکان هدایت درآمدهای ناشی از فعالیت‌های مجرمانه در بنادر و مراکز بانکی
 ۵. تقاضای مشتری برای محصولات غیرقانونی
- مانوئل کاستلز در بررسی جامع خود دربارهٔ مسایل جهانی بر آن است که اقتصاد جرایم سازمان‌یافته عنصر حیاتی‌گریزپا در اقتصاد جهانی است. (۶) وی معتقد است که فعالیت‌های

جنایی سازمان یافته یکی از ابعاد مهم سیستم جهانی شده است، به صورتی که می توان این پدیده را صنعتی به هم پیوسته، جهانی و در عین حال متنوع دانست. بین المللی شدن فعالیت های جنایی و جنایات سازمان یافته، کشورهای مختلف را از طریق ترتیبات پیمانکاری فرعی و همکاری مشترک به ایجاد اتحادیه های استراتژیک برای همکاری و نه درگیری در قلمرو یکدیگر ترغیب می کنند به صورتی که مثل شبکه یا بنگاه شبکه ای فعالیت می کنند. (۷) علت گسترش جنایت جهانی در دهه ۱۹۹۰ را بایستی در انعطاف پذیری و چندکاره بودن سازمان های آن دانست. شکل فعالیت این گروه ها نوعی شبکه سازی است که هم در سطح داخلی و هم در ارتباط با دیگر سازمان های جنایی و شبکه های توزیع با تکیه بر باندهای محلی مستقل، عمل کرده و کالاها و تقاضاهای آنها را تأمین و از آنان پول دریافت می کنند. (۸)

۲. سنخ شناسی مبتنی بر نوع فعالیت

مصادیق جرم سازمان یافته را بایستی بر اساس شرایط بومی و محلی نیز بررسی کرد؛ زیرا بر اساس مقررات و نظام حقوقی - هنجاری حاکم بر هر جامعه، وضعیت متفاوتی از این حیث پدید می آید. برای مثال جعل کارت های اعتباری، در کشورهای توسعه یافته موضوعیت می یابد و قاچاق مواد هسته ای و رادیواکتیو در جمهوری های استقلال یافته از شوروی سابق قابل توجه بوده است. بنابراین بسیاری از جرایم سازمان یافته را باید آن دسته پدیده هایی دانست که به دلیل «ممنوعیتش در یک محیط نهادی خاص دارای ارزش افزوده می شوند» (۹) هر چند پاره ای دیگر از آنها در همه نقاط جهان دارای انگ بوده و ماهیت مجرمانه دارند. در سنخ شناسی جرایم سازمان یافته برحسب نوع فعالیت می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱-۲. قاچاق در انواع مختلف آن

هرگونه حمل و نقل کالا از نقطه ای به نقطه دیگر برخلاف مقررات مربوط به حمل و نقل به طوری که ناقض ممنوعیت یا محدودیتی باشد که قانون مقرر کرده است، قاچاق نامیده می شود. ورود و خروج اشیاء ممنوع (یا حتی مجاز) بدون پرداخت حقوق قانونی دولت نیز در

زمره قاچاق قرار می‌گیرند. بر اساس این تعریف و با توجه به مجموعه مقررات گمرکی مشترک در بسیاری از کشورهای دنیا، مصادیق متنوعی برای قاچاق در نظر گرفته شده که از آن جمله می‌توان به موارد مهم زیر اشاره داشت:

۱. ارز
۲. آثار ملی، میراث فرهنگی، عتیقه‌جات و اشیاء تاریخی
۳. ترانزیت کالاها، دخانی، مواد افیونی و مواد مخدر
۴. مواد و تجهیزات هسته‌ای و رادیواکتیو
۵. قاچاق انسان اعم از زنان، کودکان، اقلیت‌ها و مهاجرین غیرقانونی
۶. کالاها، محصولات و اداره‌امانک تفریحی و فرهنگی غیرمجاز مثل کازینوها، و یا ابزارها و مواد مورد نیاز این اماکن.

۲-۲. فساد سازمانی (اداری و مالی) و سیاسی

فساد مالی به ویژه در کشورهای جهان سوم، از مصادیق برجسته جرم سازمان‌یافته است. دامنه فساد مالی بسیار گسترده است و از جرایم ساده و ابتدایی (کمتر سازمان‌یافته) تا کاملاً پیچیده و سازمان‌یافته را دربرمی‌گیرد تا حدی که به فساد سیاسی نیز کشیده می‌شود. فساد در تعریف اجمالی عبارت است از هر نوع استفاده از امکانات عمومی به نفع شخصی. به عبارت دیگر هر گاه یک کارگزار، قانون را به نفع شخصی خود و با قربانی کردن منافع حاصله از یک اصل حقوقی نقض کند؛ فساد رخ داده است. (۱۰) انواع این‌گونه جرایم عبارتند از:

۱. ارتشاء و اختلاس (به ویژه در نزد مدیران ارشد دستگاه دیوان‌سالاری و دیوان‌سالاران)
۲. دخالت در معاملات دولتی و مناقصه‌ها و مزایده‌ها
۳. پورسانت
۴. بهره‌برداری نامشروع از اطلاعات موجود در سیستم دولتی به نفع شخصی (سوءاستفاده از تقارن اطلاعات) برای فعالیت‌های اقتصادی توسط کارکنان دولت
۵. انواع مختلف جعل

۶. فساد سیاسی، که نوعی خاص از فساد است که در تعامل با سیاست مطرح می‌شود. فسادى که در زمینه‌های سیاسى مثل تقلب در انتخابات، رانت‌خوارى و یا مساعدت مالی در برابر سؤالات پارلمانی رخ می‌دهد، از این جمله‌اند. (۱۱) نقض اصول پذیرفته‌شده دموکراسی و تضعیف زمینه‌های رقابت سالم سیاسی از یک سو و رفتار فراقانونی افراد یا گروه‌ها برای اعمال نفوذ بر اقدامات نظام دیوانسالاری از سوی دیگر، مهمترین این موارد به شمار می‌روند. (۱۲)

به عنوان زمینه‌ای مشترک، بروز این‌گونه موارد با عدم شفافیت در مناسبات، تصمیم‌گیری‌ها و توزیع منابع مرتبط است. در ادبیات علوم اجتماعی مجموعه جرایم فوق را با عنوان جرایم بقه‌سفیدان می‌نامند.

۲-۳. پول‌شویی (تطهیر درآمدهای ناشی از جرم)

پول‌شویی، نوعی خدمت و فعالیت جانبی است که گروه‌های مجرم به وسیله آن منافع سرشار خود را به پول پاکیزه تبدیل می‌کنند. بنابراین، موضوع جرم مستقلی نیست و در بین همه گروه‌های مجرم شایع می‌باشد. مطابق تعریف پلیس بین‌الملل، پول‌شویی عبارت است از: هر عمل یا تلاشی که برای پنهان یا مخفی کردن منافع حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی صورت گیرد تا این منافع، در ظاهر قانونی و مشروع جلوه داده شود.

به این ترتیب ماهیت، منبع، مکان و موقعیت دارایی‌های غیرقانونی تغییر می‌کنند. معمولاً مجرمان از طریق سرمایه‌گذاری‌های متعارف پول‌های کثیف را با گذراندن از کانال شبکه بانکی پاک می‌کنند و گاهی هم این پول‌ها را وارد یک سلسه عملیات اقتصادی پیچیده می‌کنند. در عین حال چون پول‌شویی مستلزم ورود در عملیات مالی پیچیده است، خود به سازمان مستقلی نیاز دارد که متفاوت از خود سازمان مجرم است. (۱۳)

۳. سنخ‌شناسی مبتنی بر نوع سازمان

جرایم سازمان‌یافته را می‌توان بر اساس نوع تشکیلات جنایی مورد بررسی قرار داد. بر اساس اطلاعات حاصله از اجرای طرح مکنдра که در سال ۱۹۹۰ توسط سازمان بین‌المللی

پلیس جنایی^۱ آغاز شده است، گروه‌های جنایی بین‌المللی را می‌توان در قالب چهار گروه اصلی، به نحو ذیل تقسیم‌بندی نمود:

یک. گروه‌های مافیایی که دارای سلسله‌مراتب، دیسپلین و قوانین داخلی و گروهی‌اند؛ مثل کارتل‌های کوکائین در کلمبیا و یا گروه یاکوزا در ژاپن. این گروه‌ها بسیار مجرب و منسجم بوده و ستاد فرماندهی و مرکزی مشخص و الگوی تشکیلاتی خاص دارند.

دو. گروه‌های دارای تشکیلات حرفه‌ای که اعضای آن در یک یا دو فعالیت غیرقانونی فعال‌اند، اما فعالیت آنها محدود است.

سه. گروه‌های جنایی قومی که توسط گروه‌های مهاجر قومی تأسیس می‌شوند و به وسیله زبان و سنت‌های قومی به تشکیلات خود پوشش می‌دهند و در زمینه فحشاء، قمار، مواد مخدر و اسلحه فعالیت می‌کنند. این گروه‌ها، بافت سنتی داشته و خیلی سریع رشد می‌کنند؛ مانند تشکیلات تریادز که قبلاً به گونه‌ای سری و سیاسی و برای براندازی دولت چین تأسیس شد و اکنون در هنگ‌کنگ و تایوان فعال است. همچنین گروه چهارده کی، که در محلات چینی‌نشین نیویورک فعال است یا یاکوزا (گروه جنایی و گانگستری ژاپنی) که خود هفت زیرگروه جنایی دارد و در زمینه فحشاء، تجارت پورنوگرافی، قاچاق و تجارت اسلحه کار می‌کند. این گروه‌ها در حوزه اقیانوس آرام و در زمینه فعالیت‌های قانونی مثل هتل‌داری و تجارت و نیز از راه اخاذی فعالیت می‌کنند.

چهار. گروه‌های تروریستی. عملیات تروریستی از لحاظ سبک و روش کار مانند جرایم سازمان‌یافته، در قالب شبکه‌ای و سازماندهی‌شده، تحقق می‌یابند، با این تفاوت که انگیزه آن کسب سود نیست بلکه عاملان آن کسب قدرت (سیاسی) را هدف خود قرار می‌دهند. در عین حال امکان تبادل و جابه‌جایی بین مجرمین سازمان‌یافته و گروه‌های تروریستی وجود دارد. مهمترین شباهت این دو دسته عبارت است از توسل به زور و خشونت (مثل ارتباط سازمان‌های قاچاق مواد مخدر با سازمان‌های تروریستی در کشورهای آمریکای لاتین که قاچاقچیان برای ارباب حکومت، دادگستری، پلیس یا ارتش دست به ترور می‌زنند و منجر به

شکل‌گیری «تروریسم مواد مخدر»^۱ شده است.) با این تفاوت که گروه‌های مجرم در پی تحصیل منافع مادی ممکن است به مذاکره با دولت پردازند، اما تروریست‌ها که در پی سرنگونی دولت‌اند هر گونه مذاکره رسمی را رد می‌کنند.

از سوی دیگر، بعضی مواقع گروه‌های سیاسی درگیر در جنگ داخلی از فعالیت‌های مجرمانه بهره می‌جویند. این وضعیت را سرزیرشدن^۲ می‌نامند که با هدف بهره‌مندی رهبران از امکانات مالی انجام می‌شود. به هر حال به نظر می‌رسد نوعی همگونی در استراتژی و تاکتیک‌های این دو پدیده وجود دارد که منجر به تداخل و همپوشی‌هایی می‌شود و حتی ممکن است هویت یک گروه را به گروه دیگر تغییر دهد.

ب. چارچوب‌های نظری برای تجزیه و تحلیل جرایم سازمان‌یافته

یکی از اتهامات جدی در مطالعه جرایم سازمان‌یافته، چگونگی پدید آمدن الگوی همکاری جنایی و تغییرات آن و نیز تشخیص نحوه ارتباط عوامل مؤثر بر بروز جرم بوده است. بدین لحاظ و با توجه به اهمیت اتخاذ چارچوب نظری در بررسی جرایم سازمان‌یافته، تاکنون رویکردهای مختلفی مطرح شده است. از آن جمله جی‌ال‌باز سه مدل سلسله‌مراتبی، حامی - مشتری و اقتصادی را مطرح کرده که در مدل سلسله‌مراتبی به ماهیت سازمانی و بوروکراتیک گروه‌های مجرم آمریکایی توجه شده است.

در مدل حامی - مشتری، بستر نژادی و محلی فعالیت‌های مجرمانه و در مدل اقتصادی، تقدم بازار به عنوان اهرم فشار بر ساختارهای گروهی مورد توجه قرار گرفته است. گادسون در تحلیل این پدیده، مسایل سیاسی به‌ویژه رابطه اقتدار پائین دولت و نیز شرایط محیطی - اجتماعی را مورد تأکید قرار می‌دهد. وی همچنین به شالوده‌های فرهنگی جرایم و اهمیت مکانیزم‌های اعتماد و ارتباطات عناصر فعال در سازمان جنایی پرداخته است. در مدل مدیریت استراتژیک و یا ریسکی نیز به زمینه‌ها و وسایل کاهش خطرات ناشی از انجام عملیات در محیط‌های خشونت‌آمیز توجه شده و فساد مقامات محلی یا ایجاد مناطق امن برای تردد

1. Narco - Terrorism

2. Spill Over

غیرقانونی مورد اشاره قرار می‌گیرد. از جمله این مدل‌ها، مدل علمی کلاسیک می‌باشد که توسط دونالد کرسی در سال ۱۹۹۹ مطرح شده است. مدل وی دارای ۴ عنصر دولت، جامعه، بازارهای غیر قانونی و جرم سازمان یافته است که در قالب ذیل ارایه می‌شود.

ج. مطالعه موردی؛ جرایم سازمان یافته در روسیه پس از جنگ سرد

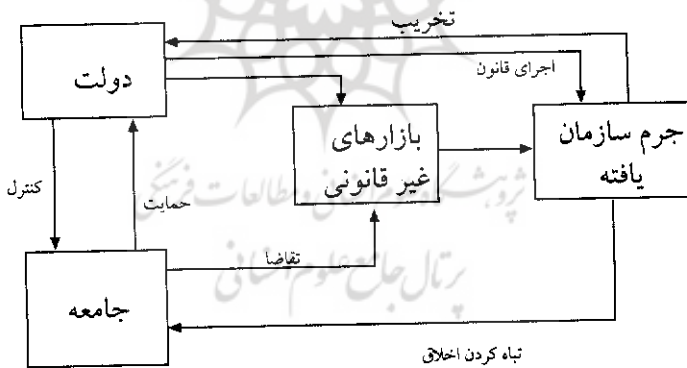
فعالیت‌های مافیایی در شوروی سابق به زمان شکل‌گیری و فعالیت اردوگاه‌های بزرگ کار اجباری و ایجاد باندهای مخوف در بین زندانیان باز می‌گردد.

تحولات اخیر سیاسی به ویژه پس از جنگ سرد یعنی فروپاشی شوروی و استقلال جمهوری‌های سابق یکی از زمینه‌های اصلی رشد و تنوع فعالیت‌های سازمان یافته می‌باشد که عمدتاً نتیجه انتقال پرهرج و مرج از دولت‌سالاری به سرمایه‌داری افسارگسیخته بوده است. نخبگان حزبی شوروی، سرمایه‌داران و اراذل و اوباش قومی از عناصر مهم این گروه‌ها هستند. منافع استراتژیک و سیاسی اصلاح‌گرایان که در قدرت بودند، باعث شد تا فرآیند آزادسازی سریع و خصوصی‌سازی تشویق شود. خصوصی‌سازی بدون شفافیت و کنترل لازم و حسابرسی غیرقابل اعتماد، ضعف قوانین و در مجموع هرج و مرج نهادی ناشی از گذار از اقتصاد دستوری به اقتصاد آزاد، زمینه‌های رشد مافیا در روسیه بوده و هستند. (۱۸) حجم پول‌های انتقال یافته از روسیه فدراتیو به بانک‌های خارجی در طی ده سال منتهی به ۱۳۸۳، حدود ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است. همچنین فقط در سالهای ۹-۱۹۹۸، حدود ۵۰۰/۰۰۰ شرکت در یک روز کشف شدند که کارشناسان پلیس روسیه معتقدند حدود ۸۰٪ این مؤسسات تجاری، تحت کنترل سازمان‌های جنایی‌اند و منجر به بزه‌کارانه شدن اقتصاد و تبدیل ۶۰ تا ۷۰٪ اقتصاد روسیه در سال ۲۰۰۰ میلادی به اقتصاد سایه (یا اقتصاد منفی) می‌شوند. در مجموع ۵۰۰۰ تا ۱۱۶۰۰ گروه جنایی که شامل ۸۳ هزار نفر عضو هستند در روسیه وجود دارند. (با مسامحه، حداقل این آمار ۴۰۰-۳۰۰ گروه در سطح متوسط و ۱۵ سازمان بزرگ است). ویژگی جالب این گروه‌ها آن است که اعضای آنها عمدتاً از سایر کشورهای مشترک‌المنافع به ویژه اوکراینی‌ها، گرجی‌ها و آذربایجانی‌ها تشکیل شده و فقط ۳۰٪ از رهبرانشان روسی‌اند. این گروه‌ها عمدتاً در زمینه ترانزیت غیرقانونی سلاح، مواد

مخدر، تجارت کالاهاى ذى روح (فحشاء)، فروش مغزها (استخدام و صدور دانشمندان در کلیه رشته‌ها) و فروش اعضاى بدن فعال‌اند. در خصوص رابطه مافیای نو با حکومت، سه جریان مشهود است. جریان اول اصلاح‌طلبان هستند که پس از گورباچف در شخص یلتسین و اطرافیان وی تبلور یافت. جریان دوم کمونیست‌ها می‌باشند که پس از فروپاشی شوروی تا به امروز حضور خود را در بخش‌هایی از قدرت و حاکمیت حفظ کرده‌اند و سوم؛ ناسیونالیست‌ها که از زمان ریاست جمهوری پوتین فعال شده و توانسته‌اند مافیای قدرتمند قفقازی، چچنی و یهودی را تضعیف کنند.

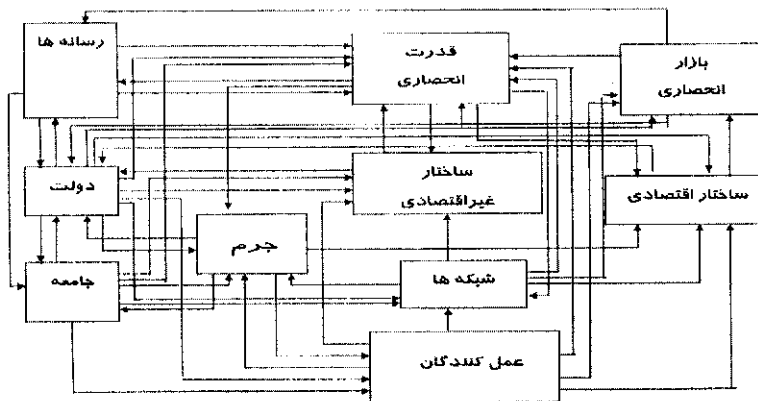
با این همه، محوریت اصلی مافیای روسیه کنونی در دست یهودی‌ها و عناصر غربگرای روسی است. در زمان پوتین حذف شبکه‌های غیرروسی و یهودی و تلاش برای کاهش فعالین و محدودکردن آنها به باندهای کاملاً روسی قوت گرفت.

شکل (۱): مدل کرسی

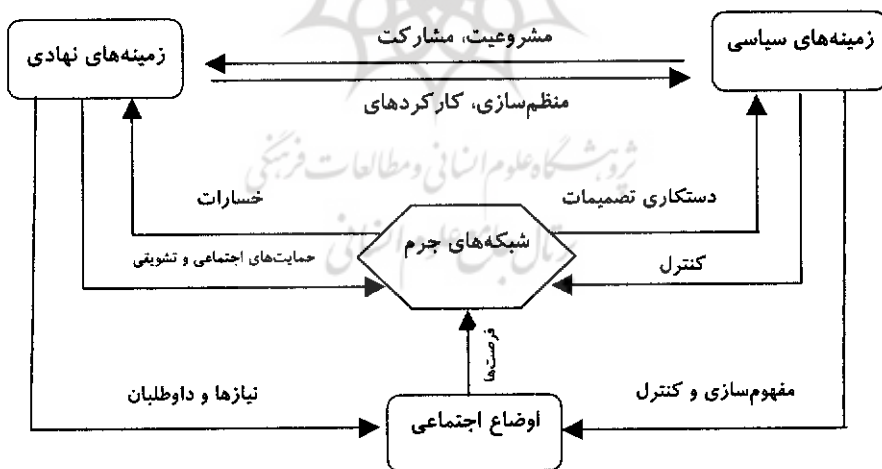
مدل کامل، تحلیلی و پیچیده‌تری که توسط کلاوس ون لامپه در کنفرانس ائتلاف اروپائی برای تحقیقات سیاسى (ECPR) در سپتامبر ۲۰۰۳ ارائه شد، تلاش داشت تا به عوامل و عناصر محیطی (مانند جامعه، دولت و رسانه‌ها) و نیز عناصر درونی گروه‌ها توجه کند. بر این اساس وی مدل زیر را ارائه نموده است. (۱۴)

شکل (۲): مدل تحلیلی از جرم سازمان یافته

ون لامپه همچنین مدل جامع دیگری نیز برای زمینه‌یابی جرایم سازمان یافته بیان کرده که عبارت است از: (۱۵)

شکل (۳): مدل لامپه

امانوئل کاستلز در اثر برجسته خود با عنوان عصر اطلاعات، از برخی متغیرها در تحلیل جرایم سازمان یافته، نام برده که مهمترین آنها عبارتند از:

۱. کار شبکه‌ای قوی توأم با چندکاره‌گی و انعطاف‌پذیری

۲. شکل‌گیری مناطق دارای بیشترین تقاضا

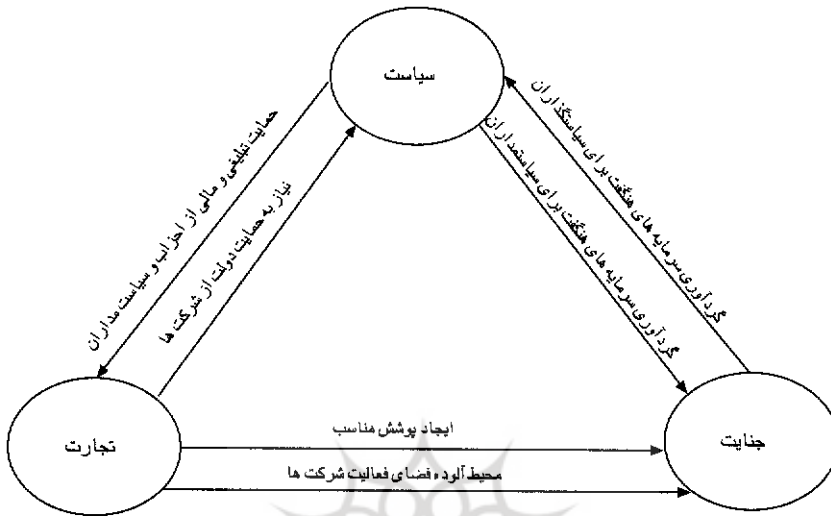
۳. ارتباط، درگیری و هماهنگ‌شدن شبکه‌ها با فرآیندهای جهانی‌شدن مثل بازارهای مالی بین‌المللی، صنعت و تکنولوژی نوین، بازار و سرمایه جهانی مثل بازارهای مالی بین‌المللی، که موجبات بین‌المللی و فراملی‌شدن جرایم را فراهم کرده است. علاوه بر این، شبکه‌ها به همکاری و نه درگیری ترغیب شده و اتحادیه‌های استراتژیک را به وجود می‌آورند.

۴. استقرار شبکه‌ها در مناطق کم‌خطر یک اصل ثابت است. زیرا به این ترتیب بر محیط فعالیت خود کنترل داشته و مصونیت و حفاظت خود را تضمین می‌کنند. این محیط کم‌خطر معمولاً محیط بومی فعالیت هر شبکه است.

۵. کنترل نسبی شبکه‌ها بر قضات، پلیس و سیستم جزایی (همچنین مأموران گمرک) در مناطق بومی و کشور محل فعالیت از طریق افساد، تطمیع و تهدید آنان و نیز احاطه بر فرآیندهای قضایی. آنان از این طریق به هنگام پیگیری دولت‌ها و نیز در زمان دستگیری احتمالی به دفاع از خود می‌پردازند. دست‌کاری ماهرانه دستورالعمل‌های قانونی در سیستم‌های مالی در هر کشور و حتی در سطح بین‌المللی همراه با خشونت و فساد گسترده مقامات دولتی و بانکی و همچنین دیوانسالاری حاکم بر مأموران مجری قانون از دیگر زمینه‌ها به شمار می‌آیند. (۱۶)

۶. به نظر کاستلز، اقتصاد جرایم سازمان‌یافته یا اقتصاد منحنی، عنصر حیاتی گریز یا در اقتصاد جهانی است. اقتصاد و سیاست در بسیاری از کشورها مانند ایتالیا، روسیه، جمهوری‌های اتحاد شوروی سابق، کلمبیا، مکزیک، بولیوی، پرو، ونزوئلا، ترکیه، افغانستان، برمه، تایلند، ژاپن، تایوان، هنگ کنگ، لوکزامبورگ و مانند آنها را نمی‌توان بدون پویایی شبکه جنایی و عملکرد روزانه‌ای که در اقتصاد و سیاست این کشورها حضور دارند، درک کرد. (۱۷) در نهایت می‌توان مدل مورد نظر کاستلز را به نحو ذیل رسم کرد.

شکل (۴): مدل کاستلز

علاوه بر این لازم است به متغیرهایی از جمله «فرصت ساختاری» که در سطح سیستم (یا واحد سیاسی)، راه‌ها، امکانات و زمینه‌های قانونی یا غیرقانونی تجارت و تأمین فرصت‌ها یا شانس‌های سرمایه‌گذاری، تطهیر پول و ایجاد پوشش را فراهم می‌آورد و نیز بهره‌گیری از خشونت سازماندهی شده (برای تهدید، ارباب و افساد مجریان قانون) اشاره کرد.

د. پاسخ‌های حقوقی (سیاست کیفری) در قبال جرایم سازمان یافته

فراگیری و انتشار فعالیت‌های سازمان‌های جنایی در سطح کشورهای مختلف، حساسیت‌های داخلی و بین‌المللی فراوانی را موجب و منجر به ارایه و اجرای سیاست‌های جنایی و قضایی متعدد شده است. در عین حال منشاء تغییرات در سیاست‌های جنایی (درونی) کشورها بیشتر به تدوین نظام حقوقی در سطح بین‌المللی باز می‌گردد.

اندیشه تدوین پیمان بین‌المللی خاص جرایم سازمان یافته فراملی در کنفرانس نوامبر ۱۹۹۴ در ناپل ایتالیا مطرح شد و از آن تاریخ، سازمان ملل متحد (از طریق کمیسیون عدالت کیفری

و پیش‌گیری از جرم) طی یازده جلسه کاری تا اکتبر ۲۰۰۰، معاهده پالرمو علیه جرایم سازمان‌یافته فراملی را به تصویب رساند. این سند شامل ۴۱ ماده و سه پروتکل است که به تصویب اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل متحد (اجلاس هزاره) رسید. پس از آن، این قانون باید در مجالس تقنینی کشورها به تصویب برسد تا لازم‌الاجرا شود.

دو هدف اصلی کنفرانس پالرمو که در ارتباط با حقوق داخلی کشورها تنظیم شده است عبارتند از: از بین بردن اختلافات میان سیستم‌های حقوقی داخلی و در نتیجه هماهنگ‌سازی قوانین داخلی کشورها برای مبارزه با جرم سازمان یافته و ایجاد معیارهایی برای قوانین داخلی تا دولت‌ها بتوانند به طور مؤثری با جرم سازمان‌یافته مقابله کنند.

بر اساس این پیمان، دولت‌های عضو در موارد زیر متعهد شده‌اند:

۱. جرم‌انگاری اعمال ارتكابی مرتبط با گروه‌های مجرمانه سازمان‌یافته از جمله تشکیل و عضویت در گروه‌های مجرمانه، تطهیر پول، ارتشاء و اخلال در روند دادرسی پرونده‌های مرتبط با این گونه جرایم.

۲. همکاری بین‌المللی حقوقی و پلیسی برای مبارزه با جرم سازمان‌یافته فراملی.

۳. آموزش و همکاری تخصصی در زمینه تحقیقات مقدماتی کیفری.

۴. تدوین و آماده‌سازی پروتکل‌های جدید برای مبارزه با انواع خاص جرم سازمان‌یافته.

۵. حمایت از قربانیان جرم سازمان‌یافته و نیز شهودی که در جریان دادرسی حاضر به اداء شهادت شده‌اند.

تدابیر اتخاذی سازمان ملل نیز به قرار ذیل است:

۱. تدابیر تقنینی (مصادره و توقیف سود منابع و درآمدهای حاصله)

۲. تدابیر حقوقی (تناسب بین جرم و مجازات و اینکه اصل بر مجرمیت باشد تا برائت و انجام همکاری‌های اداری پلیسی و قانونی بین کشورها)

۳. همکاری‌های بین‌المللی برای مصادره درآمدها و استرداد مجرمین و نیز انتقال رسیدگی‌های کیفری و انتقال اشخاص محکوم (به کشور مادری)

۴. تدابیر پلیسی شامل به‌کارگیری تکنیک‌های خاص پلیسی، تقویت سیستم اطلاعاتی، آموزش ماموران، دادستان‌ها، پلیس، قضات و پرسنل گمرک (حول روش‌های کشف و

کنترل جرم، مسیرها و فنون ارتکاب جرم، آگاه‌کردن از نحوه حرکت درآمدهای جرم و روشهای افشا و تبدیل درآمدها، گردآوری اطلاعات و کنترل تجارت در مناطق آزاد و بنادر، روش‌های حمایت از بزه‌دیدگان و شهود و نیز همکاری‌های بین‌المللی پلیسی) ۵. تدابیر کنترل و پیشگیری (اجرای پروژه‌های ملی، تصویب قوانین، انتشار گزارش‌های آشکار و عمومی و مانند آن)

۶. تدابیر مشارکت عمومی شهروندان به منظور افزایش آگاهی عمومی و دریافت اطلاعات مفید از سوی مردم. (۱۹)

علاوه بر این، کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان (کنوانسیون وین ۱۹۸۸)، کنوانسیون کشورهای عضو اکو (عشق آباد ۱۹۹۶) و معاهدات اتحادیه اروپا (۱۹۹۲) نیز به این‌گونه جرایم پرداخته و در نظام حقوقی ایران نیز قراردادهای دوجانبه با بعضی کشورها منعقد شده است. (۲۰)

همچنین مجموعه‌ای از مصوبات اخیر شورای عالی اداری که در سال‌های ۸۴-۱۳۸۰ به تصویب رسیده، زمینه‌های اجرایی مقابله حقوقی و قانونی با پاره‌ای از این جرایم را فراهم کرده است.

هـ. چهارچوبی برای برآورد جرایم سازمان‌یافته در سطح واحد سیاسی

با توجه به کمبود متون این موضوع در زبان فارسی و ضرورت ارائه ارزیابی مستمر زمانی از جرایم سازمان‌یافته (تحلیل روند) در کشور و همچنین پاسخگویی به بعضی علایق پژوهشی در جمع‌آوری و برآورد بی‌درپی این‌گونه جرایم، توجه به موارد ذیل ضروری است:

یک. مفاهیم و مصادیق (حقوقی، پلیسی) جرایم سازمان‌یافته در واحدهای سیاسی؛ و تغییرات و دامنه شمول آنها در طول زمان.

دو. اثرات و عواقب سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تجاری این جرایم (۲۱)

سه. فعالیت‌ها و روابط فراملی گروه‌های مجرم

چهار. میزان، شدت، گستردگی و حجم فعالیت گروه‌های مجرم (حجم بازار در سطح ملی و فراملی)

پنج. میزان سودآوری با تأکید بر بازار غیرقانونی (تحلیل اقتصادی شبکه) شش. شبکه روابط و سلسله‌مراتب تشکیلات در هر نوع از جرایم (با تأکید بر رؤسا و بزرگان)

هفت. زمینه‌های جغرافیایی و شرایط مساعد برای فعالیت (در سطوح محلی، بومی، منطقه‌ای و ملی)

هشت. کم‌ویف ساختار قومی و فرهنگی شبکه‌ها، ارتباط مجرمین با مسئولان و نهادهای قانون‌گذاری، دولتی، قضایی، پلیسی و اجرایی

نه. ارتباط شبکه‌ها با شبکه‌های رقیب یا مکمل و توانایی آنها برای کنترل قلمرو

ده. نحوه تطهیر درآمدها (در هر نوع جرم و در هر شبکه خاص)

یازده. سیاست‌ها و عملکرد نهادهای مجری قانونی درباره هر جرم

دوازده. آمار مربوط به انهدام و تضعیف شبکه‌ها از سوی دستگاه‌های مجری قانون

و. پیامدهای بی‌ثبات‌کننده جرایم سازمان‌یافته و الزامات مقابله‌ای

فرض اساسی این مقاله آن است که با توجه به ماهیت، ویژگی‌ها و پیامدهای جرایم سازمان‌یافته، برخورد و مدیریت این جرایم نیازمند تشکیلات مستقل در حوزه امنیت داخلی است. به منظور مرور اجمالی این پیش‌فرض‌ها، تدقیق در سه موضوع ماهیت و ویژگی‌های ذاتی جرایم سازمان‌یافته، اثرات و پیامدهای بی‌ثبات‌کننده این جرایم و اقتضانات و سازمان متولی مبارزه با آنها ضرورت دارد.

۱. ماهیت و ویژگی‌های ذاتی جرایم سازمان‌یافته

ویژگی‌ها و خصایص ذاتی این جرایم به ترتیب عبارتند از:

یک. دست‌اندرکاران جرایم سازمان‌یافته ذاتاً پنهانی و مخفی عمل می‌کنند و از درجه حفاظتی و پوششی فوق‌العاده‌ای بهره‌مندند که عمدتاً ناشی از نگرانی و ترس آنها از اشراف مأموران دولتی است. حتی گاهی تصور می‌شود که جنبه‌ها و تکنیک‌های پنهان‌کاری این گروه‌ها از سازمان رسمی (امنیتی و پلیسی) قوی‌تر و مؤثرتر است. انواع رویه‌های فرهنگی و

سنت‌های وفاداری و نیز پوشش‌های قومی، نژادی و خویشاوندی در این زمینه قابل مشاهده و مؤثرند.

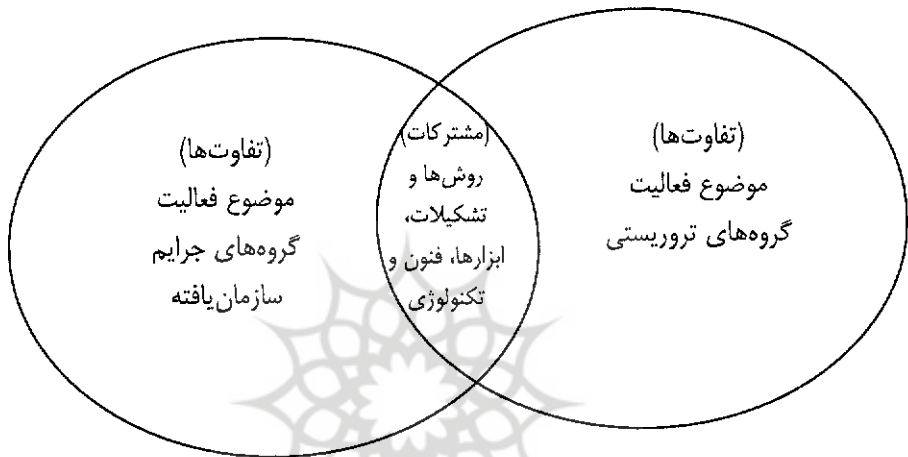
دو. تکنولوژی جرم در سازمان بسیار پیچیده، قوی و عمیق است. به عبارت دیگر همواره در این سازمان «تکنولوژی ارتکاب جرم از تکنولوژی پلیس قوی‌تر است»؛ به نحوی که کشف جرم نیاز به تخصص و اشراف جدی دارد. برای مثال، نحوه ارتکاب فساد مالی در مدیران ارشد که با انواع دخالت‌ها در معاملات دولتی و یا با هدف اختلاس صورت می‌گیرد، فقط با حسابرسی‌های دقیق، فنی و تخصصی امکان‌پذیر است که از عهده سازمان‌های نظارتی معمولی بر نمی‌آید؛ زیرا چنین توانایی‌های فنی در آنها وجود ندارد.

سه. تشکیلاتی و شبکه‌ای بودن فعالیت گروه‌های جنایی اساساً بدون ایجاد تشکیلات منسجم و سازماندهی نیروها و امکانات موجود برای ارتکاب جرم امکان‌ناپذیر است. منظور از شبکه در اینجا برقرار کردن روابط نسبتاً ثابت میان تعدادی از عناصر فعال در شبکه است. این عناصر شامل مجموعه کنش‌گران موجود در یک باند و دسته است و در روابط فی‌مابین آنها چیزهایی از قبیل کالا (مواد مخدر، پول و انسان)، خدمات (اسناد جعلی و پوشش‌های حفاظتی) و یا اطلاعات جابه‌جا می‌شود. انسجام تشکیلاتی و قدرت بالای سازماندهی، میزان کارآمدی شبکه‌ها را افزایش می‌دهد. شبکه‌ها همچنین توانایی برقراری روابط مؤثر با سایر شبکه‌های مجاور (به لحاظ جغرافیایی و تکمیل چرخه جرم و نیز ترانزیت و انتقال مواد) را دارا هستند. بنابراین این‌گونه جرایم فردی نبوده و در قالب‌های بسیار پیچیده و سلسله‌مراتبی عمل می‌کنند. عملکرد شبکه‌ها تا حد زیادی شبیه نظام تشکیلاتی گروه‌های تروریستی و یا برانداز و یا حتی شبکه‌های جاسوسی است. عناصر (یا کنش‌گران) کم‌کار و بیکار در ساخت شبکه جایی ندارند و همه اعضا با تمام توان در خدمت تشکیلات هستند و روابط به نحو مؤثری مدیریت می‌شود. چهار. ارتباطات فراملی که با شیوه‌ها و روش‌های خاص و با نهایت پنهانکاری برقرار می‌شوند. ضمناً دولت‌ها، گروه‌ها و یا حتی اپوزیسیون نیز تلاش دارند تا در حد امکان بر این گروه‌ها اثر بگذارند.

بنابراین گروه‌های مجرم از موضوعات امنیتی (در بعد داخلی) به حساب می‌آیند. دلایل مهم آن عبارتند از پنهانکاری، پیچیدگی و تکنولوژی بالا، سازماندهی، ارتباطات قومی و فراملی.

تنها تفاوت مهم، موضوع فعالیت آنان است و بنابراین تا حدودی با گروه‌های تروریستی و برانداز متفاوت به نظر می‌رسند. همچنین فعالیت گروه‌های مجرم بر نظم اجتماعی و ثبات سیاسی به همان اندازه تأثیرگذار است که فعالیت گروه‌های تروریستی.

شکل (۵): نسبت گروه‌های تروریستی و جرایم سازمان یافته

۲. اثرات و پیامدهای بی‌ثبات‌کننده (ضد امنیتی) جرایم سازمان یافته

جرایم سازمان یافته واجد کارکردها و پیامدهای ثبات‌زدا و ناامن‌کننده بسیاری هستند که برخی از آنها را می‌توان در موارد ذیل خلاصه کرد:

یک. کاهش مشروعیت فعالیت شبکه‌های جرم، وضعیت دولت در دولت را به وجود می‌آورد. وقتی دولت، توانایی مقابله با شبکه‌های جرم را نداشته باشد حتی متهم به همکاری با آنان نیز می‌شود. این وضعیت به منزله عدم کارآمدی و فساد حکومت قلمداد می‌شود. چه بسا شبکه‌های جرم در بعضی مناطق، وظایف ذاتی دولت را در امور عمومی، قضایی و حتی امور خیریه بر عهده بگیرند که این نیز به کاهش مقبولیت عمومی دولت و عدم پذیرش آن منجر می‌شود. علاوه بر این افساد مأموران دولتی توسط شبکه‌های جرم، مشروعیت دولت را بیش از پیش تحت الشعاع قرار می‌دهد.

دو. گروه‌های جرم سازمان یافته با ارتکاب جرم، اقتدار دولت را به چالش کشیده و موجب تحدید قلمرو و نفوذ آن در اقصی نقاط سرزمین می‌شوند. فعالیت شبکه‌ها به راحتی قوانین و سیاست‌های حکومت را به چالش گرفته و از حیز انتفاع خارج می‌کنند.

سه. با توجه به فعالیت‌های فراملی شبکه‌های جرم، نقش دولت به عنوان نهاد منحصر به فردی که در سطح ملی عمل می‌کند، تضعیف می‌شود. زیرا سازمان‌های جنایی به عنوان یک بازیگر فراملی که تحت هدایت و سلطه دولت قرار ندارد، نقش آفرینی می‌کنند. (۲۲)

چهار. دولت‌های رقیب و گروه‌های برانداز، همواره می‌کوشند تا از این سازمان‌ها برای تضعیف دولت قانونی بهره جویند. در مواردی نیز این تحریکات موجب بروز تنش‌های بین‌المللی می‌شوند.

پنج. فعالیت شبکه‌ها موجب صرف هزینه و نیروهای فراوانی از سوی حکومت می‌شود و در نهایت دولت نمی‌تواند برنامه توسعه درازمدت خود را دنبال کند. ضمن آنکه اعتبارات محدودی که در این مبارزه هزینه می‌شود، غالباً بی‌نتیجه می‌ماند.

شش. شبکه‌های جرم، ریسک فعالیت سالم اقتصادی را بالا می‌برند و تمایل به فعالیت صحیح و قانونی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند و به این ترتیب امنیت سرمایه‌گذاری و امنیت اقتصادی را مختل می‌کنند.

هفت. فعالیت شبکه‌ها، زمینه‌های بروز خشونت را فراهم می‌آورد. رقابت خشن بین بعضی شبکه‌ها، اقدامات مسلحانه شبکه‌ها علیه عوامل دولت و بالعکس (اقدامات مسلحانه دولت علیه مجرمان) زمینه‌ساز بروز خشونت می‌شوند.

علاوه بر آن، گروه‌های مجرم علیه اعضای نافرمان خود نیز به خشونت روی می‌آورند که در نهایت بر میزان خشونت در جامعه می‌افزایند. به عبارتی نفس فعالیت این گروه‌ها، زمینه رخدادهای ضد امنیتی را فراهم می‌سازد.

هشت. فعالیت گروه‌های جنایی به ویژه با ورود در عرصه‌های خطرناک، موجبات کاهش احساس امنیت عمومی و اجتماعی را فراهم می‌آورد. افراد و خانواده‌ها احساس ناامنی می‌نمایند و این وضعیت آرامش و نظم عمومی را در نظر شهروندان مختل می‌سازد.

۳. مقتضیات مبارزه با جرایم سازمان‌یافته و سازمان متولی

بر اساس آنچه گفته شد، سازمان‌های جنایی از نظر روش، ابزار، سازمان‌دهی و نیز موضوع و ماهیت کار خود، در حوزه امنیت داخلی قرار می‌گیرند. به عبارتی شکل فعالیت گروه‌ها و تأثیری که بر امنیت اجتماعی، امنیت داخلی و نهایتاً امنیت ملی می‌گذارند، به گونه‌ای است که شیوه‌های خاصی را برای اشراف و مدیریت بر آنها طلب می‌کند. از نظر جایگاه موضوعی باید گفت این موضوع کاملاً ماهیت امنیتی (به عبارت دقیق‌تر ضد امنیتی) دارد و دستگاه‌های قضایی و یا حتی پلیس در وضعیت کنونی، کفایت و تخصص را لازم برای ورود به این موضوع و تسلط بر آن ندارند. بنابراین ورود سازمانی مقتدر و توانا در این زمینه ضرورت دارد. از سوی دیگر تجربه نشان می‌دهد که سازمان‌های موجود امنیتی بیشتر برای کار بر روی تروریسم و مسایل سیاسی مربوط به آن مجهز شده و آمادگی پیدا کرده‌اند. بنابراین توانایی پذیرش مأموریت‌های جدید (به منظور مبارزه و مدیریت جرایم سازمان‌یافته) را ندارند. در ایران نیز با توجه به ماهیت چند بعدی و کثیرالوجه این جرایم، سازوکار دولت شامل ستادهایی برای مبارزه بوده است که از تعداد زیادی از دستگاه‌های اجرایی تشکیل شده و در دبیرخانه متمرکز می‌شوند. با این وجود، تشکیل این ستادها نیز نتوانسته تأثیر مثبتی داشته باشد. ذکر ۲ مثال مشخص در این خصوص به تحلیل دقیق‌تر اوضاع فعلی کمک می‌کند:

اول. در حوزه مبارزه با ترانزیت مواد مخدر (یا کالا) نهادهای موجود به رغم تجربه بیش از دو دهه، هنوز نتوانسته‌اند اشراف و تسلط لازم را پیدا کنند و این موضوع کماکان اولویت اول مسایل امنیت داخلی است. بدیهی است که تداوم این وضعیت به دلیل ماهیت خاص این جرایم از یک سو و فقدان تخصص و تمرکز لازم از سوی دستگاه‌های مجری قانون، از سوی دیگر بوده است.

دوم. در زمینه فساد مالی و مبارزه با مفاسد اقتصادی به‌ویژه در سطح کلان، در اوضاع کنونی با شرایط پیچیده‌ای روبرو هستیم و به رغم شکل‌گیری اراده قوی سیاسی از لحاظ ابزار، سازماندهی و شیوه‌های کار تخصصی برای کشف و مقابله با این مهم، اتفاق قابل توجهی رخ نداده است.

نتیجه گیری

در مقام نتیجه گیری می توان گفت که در شرایط فعلی شکل گیری سازمانی تخصصی و با رویکرد کاملاً حرفه ای که دارای ویژگی ها و توانائی های ذیل باشد ضروری به نظر می رسد:

یک. کارویژه اصلی آن مبارزه و مدیریت جرایم سازمان یافته باشد. مصادیق کار و مأموریت آن برحسب قوانین موجود و تدابیر نهادهای کلان تصمیم ساز (مانند رهبری، شورای عالی امنیت ملی و هیأت دولت) تعیین شود. دلیل این امر فراوانی و تعدد مأموریت های فعلی در پلیس و نیز مأموریت متفاوت دستگاه های امنیتی موجود می باشد.

دو. این سازمان باید از لحاظ تکنیکی و تخصص، سطح بالایی داشته باشد تا بتواند به راحتی از دستاوردهای موجود در سطح سازمان های همپراز در خارج از کشور و نیز نهادهای بین المللی (بدون محدودیت) استفاده کند و در تبادل داده ها و روش ها در سطح فراملی به صورت موثر و معناداری، شرکت نماید.

سه. ماهیت و ویژگی موضوع (و یا مأموریت) سازمان ایجاب می کند که در عین تخصص و قدرت سازماندهی بالا، رویکرد و روش شناسی حاکم بر سازمان های امنیتی بر آن مسلط بوده و اصول و قواعد فعالیت حرفه ای در این حوزه را رعایت کند. ضمن آنکه از ابتدا می بایست به گونه ای کم حجم و آکارآمد سازماندهی شود.

چهار. شأن و جایگاه آن باید به نحوی باشد که بتواند برای مقابله با مظاهر، ریشه ها و زمینه های موجود در محیط داخلی (با همکاری دستگاه های ذی ربط) از امکانات پلیسی - قضایی کشور بهره برده و تعامل فعالانه ای با نهادهای سیاست خارجی و نیز امنیتی داشته باشد. به بیان بهتر جلب همکاری همه نهادها و دستگاه های ذی ربط ضروری است؛ زیرا به تنهایی نخواهد توانست از عهده این مهم برآید.

یادداشت‌ها

۱. سلیمی، صادق، جنایات سازمان یافته فراملی. تهران، صدا، ۱۳۸۲، ص ۳۳.
۲. برای مرور کامل تعاریف نک.
۳. بیسوی، محمدشریف و ویترا، ادوارد، «درآمدی بر درک جرم سازمان یافته و مظاهر فراملی آن»، محمدابراهیم شمس‌ناتری، مجله حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۳۴، صص ۱۷ - ۱۵.
۳. جنایات سازمان یافته فراملی، پیشین.
۴. کاستلز، مانوئل، عصر اطلاعات، ج سوم، پایان هزاره، علی پایا، طرح نو، ۱۳۸۰، ص ۲۰۱.
۵. «درآمدی بر درک جرم سازمان یافته و مظاهر فراملی آن»، پیشین.
۶. عصر اطلاعات، پیشین.
۷. همانجا، ص ۲۰۲.
۸. همانجا، ص ۲۱۳.
۹. همانجا، ص ۲۰۱.
۱۰. هیوود، بل، نساد سیاسی، محمد طاهری و میرقاسم بنی‌هاشمی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۱، ص ۲۴.
۱۱. همانجا، صص ۶۴ و ۶۳.
۱۲. همانجا، ص ۶۹.
۱۳. برای آشنایی با ادبیات کامل موضوع نک.
- موسوی مقدم، محمد، تطهیر درآمدهای ناشی از جرم (پول‌شویی)، تهران، رضوانی، ۱۳۸۱.
14. Von Lape Klaus, "The use of models in the study of organized crime", Paper Presented at the 2003 Conference Ecpr, available in <<http://www.People.free.net.De/Kvlampe/>>
15. Von Lampe, Klaus, "Assessing organized crime: the case of Germany", Published online in ECR, <http://www.cssex.ac.uk/ecpr/standinggroups/crime/notice_board.Htm#_books>
۱۶. عصر اطلاعات، پیشین، ص ۲۰۳.
۱۷. همانجا، ص ۲۰۱.
۱۸. همانجا، صص ۲۲۳ - ۲۱۴.
۱۹. برای آشنایی با مفاد کامل کنوانسیون نک.

پرویزی، رضا، «معاهده پالمو علیه جرایم سازمان یافته فراملی»، نشریه امنیت، سال چهارم، شماره ۱۷ و ۱۸، آذر و دی ۱۳۷۹.

۲۰. برای آگاهی بیشتر نک.

شمس ناتری، محمد ابراهیم، سیاست کیفری ایران در قبال جرایم سازمان یافته با رویکرد به حقوق جزای بین الملل، رساله دکترای حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، زمستان ۱۳۸۰.

21. Proteous, Samuel, "Consulting organized crime impact study highlights", <<http://www.sgc.gc.ca>>, 1988.

۲۲. تریف، تری و دیگران، مطالعات نوین امنیتی، علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۱، ص ۲۹۵.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ثرويشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انسانی